

DOI: 10.46340/eujem.2021.7.5.2

Tetyana Konstantynova, PhD in Economics

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6191-1831>

Odesa National Academy of Food Technologies, Ukraine

Tetyana Svystun, PhD in Economics

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7214-6963>

Odesa National Academy of Food Technologies, Ukraine

COMMERCIALIZATION OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: PROBLEM ASPECTS

Тетяна Константинова, к. е. н.

Тетяна Свистун, к. е. н.

Одеська національна академія харчових технологій, Україна

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗВО: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

The basis for sustainable economic growth in the countries of the modern world is technological change and innovation. The role of universities in the innovative development of society has been increasing in recent years, in particular, by an increase in the number of intellectual property objects registered by universities and income from their use. However, against the background of the positive changes that have taken place in the economy in recent years, it indicates that national trends do not always correspond to global trends. It is determined that there are problems of legal regulation, increasing the commercial attractiveness and organization of patenting of intellectual property, which are developed within the HEI.

The purpose of the article is to study some problematic aspects of the commercialization of intellectual property in the system of higher education institutions.

Research results and proposals. It is noted that the Ukrainian experience of commercialization of intellectual property objects of HEI is characterized mainly by the lack of normative-legal and organizational regulation of normative-legal aspects of HEI in the field of intellectual property and legislative consolidation of rights to use intellectual property. Priority should also be given to creating incentives for start-up companies. In addition, it is necessary to harmonize and implement the budget and tax legislation of Ukraine with the European one, so that there was an opportunity for active and effective use of budget funds in programs to stimulate intellectual (innovative) activities of HEI. Also, the joint coordinated actions of the free economic zones themselves, the relevant state bodies can lead to the implementation of the results of intellectual activity created in the free economic zones, in industrial production and obtaining the economic effect of their use.

Keywords: intellectual property, objects of intellectual property, higher education institutions (HEI), university, commercialization.

Постановка проблеми. Світовий досвід свідчить, що визначальною детермінантою економічного росту виступає інноваційна діяльність, впровадження результатів інтелектуальної власності. Концептуальна важливість ролі інтелектуальної власності в інноваційній політиці визнається як на рівні міжнародних інститутів, так і на рівні національних політик¹. Сучасні інвестиційні ризики в умовах пандемії Covid-19, що з великою вірогідністю може призвести до повної або часткової нереалізації основних цілей, в нашому випадку, прибуток та/або соціальний ефект у результаті інтелектуальної діяльності у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Глобалізаційні виклики

¹ Орлюк, О. (2019). Освіта з інтелектуальної власності у системі вищої освіти України: проблеми та завдання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 6, 148-162.

переконаливо наголошують на значній ролі у формуванні інноваційної політики саме ЗВО, а найбільш дієвим та ефективним механізмом впровадження результатів науково-дослідницької діяльності – їх комерціалізація. Також варто підкреслити, що економічна ефективність завжди розглядалася як один з показників управління інтелектуальною власністю, але зараз цей показник – першочерговий. З одного боку, кризові явища, зростання інвестиційних ризиків, скорочення бюджетного фінансування вимагають від ЗВО фінансових результатів у всіх сферах діяльності, а з іншого боку, напрацювання університету, включаючи моделі розпорядження інтелектуальними правами ЗВО створюють для цього сприятливі умови.

Актуальність дослідження зумовлюється ще тим, що сучасні умови підштовхнули систему вищої освіти до зростання використання цифрових технологій у навчанні та науково-дослідній роботі, запровадження дистанційного навчання. Також існують проблеми нормативно-правового регулювання, підвищення комерційної привабливості та організації патентування об'єктів інтелектуальної власності, що розроблені у межах ЗВО, потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями та проблемами комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у ЗВО займалися наступні автори: В. Денисюк, А. В. Єременко, С. Є. Захаров, О. Кам'янська, О. М. Маринець, О. Чумаченко, О. Орлюк, Г. В. Руда та ін.

Метою статті є дослідження окремих проблемних аспектів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у системі ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Безсумнівно ЗВО відіграють важливу роль для інноваційної політики не лише як джерело інтелектуальної власності, але і як організація підтримки інноваційного бізнесу, які стимулюють зростання інноваційних підприємств¹.

На офіційному сайті ДП «Український інститут інтелектуальної власності» розміщені матеріали та каталоги державної реєстрації інтелектуальної власності, проаналізовано Бюлетені «Авторське право та суміжні права» за 2020-2021 роки та визначено, що з запровадженням дистанційного навчання, все більше науково-педагогічних працівників розпочали реєструвати свої авторські права на інтелектуальну власність². Розглядаючи питання та проблемні аспекти комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності ЗВО слід враховувати нормативно-правові та організаційні аспекти. До окремих нормативно-правових механізмів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності ЗВО належать: закріплення правового статусу державних наукових фондів та грантового фінансування³; фінансування на поворотній основі (наприклад, національний кредит, кредити міжнародних фінансово-кредитних інститутів, комерційних банків та ін.)⁴, співфінансування; приватно-державне партнерство; бюджетне законодавство. До організаційних механізмів можна віднести: інноваційну діяльність шляхом створення вигідних умов для всіх суб'єктів, незалежно від форм власності підприємств і видів фінансування; збір найактуальніших винаходів українських авторів для подальшої комерціалізації; ввести державне статистичне спостереження у ЗВО щодо створення ними нових винаходів, промислових зразків і т.п.; механізми підвищення активності патентування об'єктів інтелектуальної власності; державне партнерство з ЗВО; розвиток малого інноваційного підприємництва; поетапне створення національної мережі комерціалізації та трансферу технологій і інновацій⁵.

Статистика УКРПАТЕНТу показує динаміку ЗВО за 2017-2021 рр. з найвищою винахідницькою активністю (див. табл. 1). Варто відзначити, що показники визначають найбільш активними протягом 2017-2021 рр. були організації, підпорядковані Міністерству освіти і науки України та Міністерству охорони здоров'я України⁶.

¹ Руда, Г.В., Маринець, О.М. (2012). *Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності університетів*. <29-Ruda-198-203.pdf (lp.edu.ua)>. (2021, вересень, 20).

² Див.: Офіційний сайт ДП «Український інститут інтелектуальної власності» (2021). *УКРПАТЕНТ* <<https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>>. (2021, Вересень, 20).

³ Захаров, С. Є. (2007). *Розвиток механізмів державного управління інтелектуальною промисловою власністю у контексті інноваційного розвитку регіону*. Запоріжжя.

⁴ Кам'янська, О., Чумаченко, О. (2010). Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності ВНЗ. *Економічний аналіз*, 7, 48-50.

⁵ Денисюк, В. (2006). Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт: проблеми і перспективи. *Вісник НАН України*, 5, 39-52.

⁶ Див.: Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут промислової власності» за I півріччя 2021 р. (2021). *Промислова власність в цифрах*. Київ.

Динаміка винахідницької активності ЗВО за 2017-2021 рр.¹

Заклади освіти з найвищою винахідницькою активністю
(кількість заявок на винаходи і корисні моделі від національних заявників)
у I півріччі 2017–2021 рр.

	2017	2018	2019	2020	2021
Усього за закладами освіти	2 478	2 907	2 995	1 161	1 171
Державний вищий навчальний заклад «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України»	86	100	137	154	170
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	28	17	9	13	33
Вінницький національний технічний університет	83	108	44	36	30
Національний університет «Львівська політехніка»	33	40	39	27	29
Національний університет цивільного захисту України	27	41	46	11	28
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»	50	52	43	13	27
Полтавська державна аграрна академія	11	15	20	8	26
Дніпровський державний аграрно-економічний університет	5	2	6	9	26
Національний університет біоресурсів і природокористування України	96	112	77	21	25
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	11	18	28	18	25
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	47	36	111	27	24
Уманський національний університет садівництва	27	32	26	6	22
Український державний університет залізничного транспорту	9	7	8	–	22
Національна металургійна академія України	10	36	13	9	21
Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет»	29	13	21	7	21
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	27	12	9	7	18
Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»	34	30	22	11	18
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова	18	10	26	–	17
Центральноукраїнський національний технічний університет	21	14	24	15	17
Одеська національна академія харчових технологій	71	78	54	24	17
Луцький національний технічний університет	14	16	15	5	17
Національний фармацевтичний університет	38	34	43	15	16
Інші	1 703	2 084	2 174	725	522

Проте існують стримуючі фактори комерціалізації інтелектуальної власності ЗВО: «слабка ринкова орієнтація науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР) університетів виникає в результаті виконання переважної кількості НДДКР за відсутності ринку збуту та конкретних споживачів на їх використання та достатнього досвіду щодо підготовки результатів НДДКР, як бізнес-пропозицій для подальшої комерціалізації; низький ступінь завершеності розробок, пов'язаний з тим, що з кожним роком відбувається значне скорочення замовлень на проведення наукових досліджень і розробок з боку підприємств; велика кількість комплексних цільових та науково-технічних програм не достатньо фінансується з Державного

¹ Див.: Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут промислової власності» за I півріччя 2021 р. (2021). *Промислова власність в цифрах*. Київ.

бюджету; особливості оподаткування і бюджетного обліку в університетах; обмежені можливості університету з ведення підприємницької діяльності через недосконалість нормативно-правової бази»¹. Л. А. Подимова доречно виокремлює наступні проблеми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності: кадрова проблема: відсутні необхідні маркетингові навички і висококваліфіковані фахівці з питань інтелектуальної власності. Особливу роль в удосконаленні комерціалізації інтелектуальної власності відіграє формування якісної системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрового складу. Так на сьогоднішній день, згідно з даними національного органу інтелектуальної власності – Державному підприємству «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), в Україні діє 514 патентних повірених² – фахівців, які мають необхідну кваліфікацію в сфері інтелектуальної власності, які мають право представництва від імені третіх осіб перед патентним відомством. Даний показник не є найнижчим, але свідчить про недостатній рівень розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні, в порівнянні з більш розвиненими країнами. Крім того, низка авторів відзначає підвищений рівень вимог до кандидатів на посаду патентного повіреного, що так само в свою чергу негативно відображається на збільшенні кадрового складу фахівців в даній сфері³.

Також однією з головних проблем є те, що не у всіх ЗВО є висококваліфіковані фахівці, які спроможні здійснити аудит для виявлення об'єктів інтелектуальної власності з метою її подальшої комерціалізації і оформити охоронні документи відповідно до чинного законодавства⁴; відсутність баз даних, що дозволять простежувати та доповнювати ринок потенційних покупців та продавців; проблематичність оцінювання реальної ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності ЗВО, незважаючи на існуючі методи оцінки (Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 року № 1185 «Про затвердження Національного стандарту» № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»⁵).

У зарубіжній практиці доходи ЗВО від комерціалізації інтелектуальної власності можуть розподілятися наступним чином: доходи розподіляються між університетом і розробниками порівну; розподіл доходів здійснюється в кожному випадку індивідуально; розробники отримують від 30 до 50% доходу, 20% – підрозділ по комерціалізації інтелектуальної власності, інше – університет; розробники отримують від 40 до 60% доходу, 10-15% – підрозділ по комерціалізації інтелектуальної власності та решту – університет; доходи розподіляються в такому співвідношенні: 50% надходить розробникам, 20% – структурному підрозділу розробників і 30% – до бюджету університету. Зустрічаються і виключення із загальних правил⁶. Зокрема, політикою Оксфордського університету передбачено, що якщо працівники беруть участь в капіталі спін-офф компанії, то прийнята в університеті система розподілу ліцензійних платежів до них не застосовується.

Показово, що в Україні ЗВО переважно не отримують доходів від комерціалізації інтелектуальної власності, так як система комерціалізації в нашій країні погано регулюється, тому і порядок розподілу доходів від комерціалізації інтелектуальної власності дотепер не визначений.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто відзначити, що український досвід комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності ЗВО характеризується переважно відсутністю

¹ Руда, Г.В., Маринець, О.М. (2012). *Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності університетів* <29-Ruda-198-203.pdf (lp.edu.ua)>. (2021, вересень, 20).

² Див.: Офіційний сайт ДП «Український інститут інтелектуальної власності» (2021). *УКРПАТЕНТ*. <<https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>>. (2021, Вересень, 20).

³ Канарик, Ю. С., Мазій, В. С. (2019). Правове регулювання процедури атестації патентних повірених в Україні. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*.

<<https://www.inter-nauka.com/issues/law2019/8/5370>>; Чомахашвілі, О. Ш. (2017). Правовий статус патентного повіреного. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право, 3/4 (35/36)*.

<<http://visnyk-ppp.kpi.ua/article/view/152808/151870>>.

⁴ Подимова, Л.А. (2012). Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності в ВНЗ.

Вісник Чернігівського державного технологічного університету Серія "Економічні науки".

<<https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=194>>. (2021, вересень, 09).

⁵ Див.: *Постанова про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» 2007* (Кабінет Міністрів України). Офіційний сайт Верховної Ради України.

<<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-%D0%BF#Text>> (2021, вересень, 19).

⁶ USRF (2012). Коммерциализация университетских разработок. *HSE*.

<https://www.hse.ru/data/2013/08/05/1291006952/Коммерциализация_университетских_разрабо..интеллектуальной_собственности.pdf>. (2021, вересень, 27).

нормативно-правового та організаційного урегулювання нормативно-правових аспектів діяльності ЗВО у сфері інтелектуальної власності та законодавчого закріплення за ними прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, що створені за державні кошти. Також має бути визначений пріоритет створення стимулів для start-up компаній. Окрім цього, варто гармонізувати та імплементувати бюджетне та податкове законодавство України із європейським, щоб була можливість активного та ефективного використання бюджетних коштів у програмах стимулювання інтелектуальної (інноваційної) діяльності ЗВО. Також спільні скоординовані дії самих ЗВО, відповідних державних органів можуть призвести до впровадження результатів інтелектуальної діяльності, що створюються у ЗВО, в промислове виробництво і отримання економічного ефекту від їх використання.

References:

1. Denysiuk, V. (2006). Komertsializatsiia rezultativ naukovo-doslidnykh robot: problemy i perspektyvy [Commercialization of research results: problems and prospects]. *Visnyk NAN Ukrainy* [Bulletin of the NAS of Ukraine], 5, 39-52. [in Ukrainian].
2. Yeremenko, A.V. (2005). Problemy komertsializatsii intelektualnoi vlasnosti v umovakh internatsionalizatsii svitovoi ekonomiky [Problems of commercialization of intellectual property in the internationalization of the world economy]. *Aktualni problemy intelektualnoi vlasnosti* [Current issues of intellectual property]. <centr-k.com.ua>. (2021, September, 23). [in Ukrainian].
3. Zakharov, S. Ye. (2007). Rozvytok mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia intelektualnoiu promysloviu vlasnistiu u konteksti innovatsiinoho rozvytku rehionu [Development of mechanisms of state management of intellectual industrial property in the context of innovative development of the region]. *Zaporizhzhia*. [in Ukrainian].
4. Kamianska, O., Chumachenko, O. (2010). Komertsializatsiia ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti VNZ [Commercialization of intellectual property of universities]. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis], 7, 48-50. [in Ukrainian].
5. Kanaryk, Yu., Maziy, V.S. (2019). Pravove rehuliuвання protsedury atestatsii patentnykh povirenykh v Ukraini [Legal regulation of the procedure for certification of patent attorneys in Ukraine]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriya: "Iurydychni nauky"* [International scientific journal "Internauka". Series: "Legal Sciences"]. <<https://www.inter-nauka.com/issues/law2019/8/5370>> (2021, September, 19). [in Ukrainian].
6. USRF (2012). Kommertsyalyzatsiia unyversytetskykh razrabotok [Commercialization of university developments]. *HSE*. <https://www.hse.ru/data/2013/08/05/1291006952/Коммерциализация_университетских_разрабо.._интеллектуальной_собственности.pdf>. (2021, September, 27). [in Russian].
7. Orliuk, O. (2019). Osvita z intelektualnoi vlasnosti u systemi vyshchoi osvity Ukrainy: problemy ta zavdannia [Intellectual property education in the system of higher education of Ukraine: problems and tasks]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti* [Theory and practice of intellectual property], 6, 148-162. [in Ukrainian].
8. Ofitsiinyi sait DP «Ukrainskyi instytut intelektualnoi vlasnosti» [Official site of The State Enterprise "Ukrainian Intellectual Property Institute"] (2021). *UKRPATENT* <<https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright>>. (2021, September, 20). [in Ukrainian].
9. Podymova, L.A. (2012). Problemy komertsializatsii intelektualnoi vlasnosti v VNZ [Problems of commercialization of intellectual property in universities]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu Seriya "Ekonomichni nauky"* [Bulletin of Chernihiv State Technological University Series "Economic Sciences"]. <<https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=194>>. (2021, September, 09). [in Ukrainian].
10. *Postanova pro zatverdzhennia Natsionalnoho standartu № 4 «Otsinka mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti», 2007* [Resolution on approval of the National Standard № 4 "Assessment of intellectual property rights"] (Kabinet Ministriv Ukrainy) [(Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-%D0%BF#Text>> (2021, September, 19). [in Ukrainian].
11. *Promyslova vlasnist v tsyfrakh: Pokaznyky diialnosti Derzhavnoi sluzhby intelektualnoi vlasnosti Ukrainy ta Derzhavnoho pidpriemstva "Ukrainskyi instytut promyslovoi vlasnosti" za I pivrichchia 2021 r.* [Industrial property in figures: Performance indicators of the State Intellectual Property Service of Ukraine and the State Enterprise "Ukrainian Institute of Industrial Property" for the first half of 2021] (2021). Kyiv. [in Ukrainian].
12. Ruda, H.V., Marynets, O.M. (2012). *Problemy komertsializatsii intelektualnoi vlasnosti universytetiv* [Problems of commercialization of intellectual property of universities]. <29-Ruda-198-203.pdf (lp.edu.ua)>. (2021, September, 20). [in Ukrainian].
13. Chomakhashvili, O. (2017). Pravovyi status patentnoho povirenoho [Legal status of a patent attorney]. *Visnyk NTUU «KPI» Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of NTUU "KPI" Political Science. Sociology. Right], 3/4 (35/36). <<http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/152808/151870>> (2021, September, 19). [in Ukrainian].